

Komenský vykládá Komenského

Citáty Jana Amose Komenského

Epizoda 21 – Proti proudu

Špatné a dobré brýle

Ti, kteří se radí, ať si vedou mírně a pokojně. City totiž nejsou služebníky rozumu, ale vůle, a to ještě ne přímo, nýbrž jsou jako podněty ve vztahu i k jednotlivým činům člověka, takže patří někam doprostřed mezi vůli a schopnosti. Je třeba dávat pozor, aby rozdrážděné city nepřišly ke slovu tam, kde je nutné uvažovat o významu věcí... Žádný zdravý člověk nepije dobrovolně vodu zkalenou, nechá ji usadit, až se pročistí, stejně tak k radám nelze užívat vzrušeného ducha, neboť hněv duchu brání, aby se uměl podívat na pravdu. Láska k sobě a k těm, ke kterým patřím, a nechť k tomu, na čem záleží jinému, jsou špatné brýle, které věci zvětšují nebo zmenšují nad nebo pod hranice pravdy a ukazují je v jiné poloze, v jiné podobě a v jiné barvě, než jakou ve skutečnosti mají. *Obecná porada o nápravě věcí lidských I. 121*

Správné vidění věcí

Podobně i smysly, rozum a víra si mohou a musejí navzájem pomáhat. Jestliže tedy někde nestačí nebo chybuje smysly, doplní a opraví je rozum nebo víra; jestliže chybuje rozum, pak pomohou smysly a víra; jestliže víra, pak rozum nebo smysly. Je ovšem možné a obvyklé, aby smysly, jsou-li zůstaveny samy sobě, tu ochabovaly, tu chybovaly, jestliže nepřispěje na pomoc buď jiný ze smyslů, nebo rozum, nebo víra. A totéž se stává i rozumu a víře. Například: hůl napůl (zejména šikmo) ponořená do vody se napohled zdá zlomená, ačkoli není. Omyl je však odhalen buď jiným smyslem, například dotykem, nebo po vytažení hole ještě jiným způsobem zjišťování, že na vzduchu je celá, nebo rozumovým vysvětlením, které uvádí filosof, vysvětlením, proč se zrakový paprsek procházející dvěma průhlednými prostředími zdá lomený, nebo svědectvím někoho zkušeného, kdo ví, že takové předměty vypadají zlomené, ale nejsou. Rovněž tak nálezy rozumu jsou často opravovány smysly, týkají-li se věcí přirozených, a vírou, týkají-li se věcí duchovních a božských. Ale i víra se mýlí, jestliže není náležitě opevněna smysly a rozumem, tj. jestliže se člověk neujistí, že se o nějaké věci říká právě to, co je řečeným míněno (neboli, že takový je smysl slov), a že ten, jehož svědectví důvěřuje, je takový, že ani neklame, ani se sám nemýlí. Nedbá-li se této vzájemné pomoci, zhusta vznikají omyly nebo alespoň překážky a zábrany v poznání. Zřejmé je to u prostého lidu, jenž se spokojuje s vůdcovstvím smyslů, i u abstraktních filosofů, kteří poletují po širých pláních rozumu a odmítají se snížit ke smyslovým experimentům, i u mnohých náboženských blouznivců, kteří se chápou čehokoli z Písma svatého, aniž to zkoumali smysly a rozumem. Vždyť zrovna tak tito jako ti předchozí i jako ti první, nesmírně často chybuje a vymýšlejí si ty nejhorší nesmysly, a to jen proto, že mezi principy poznání nezahrnuli souběžnost a harmonii. *Obecná porada o nápravě věcí lidských I. 176*

Nejsme tu jen pro sebe

Každému člověku přísluší starost nejen o sebe, ale i o druhé, jak učí Sírachovec (17,14). Nejvíce však přísluší těm, kteří mají děti, služebnictvo, poddané, žáky apod. Ti všichni si musejí být vědomi toho, že jsou na místě Božím, aby se cítili vázání viditelně napodobovat to, co on v lidech a s lidmi

dělá neviditelně (aby totiž všechny a všechno milovali, spravovali a udržovali v pořádku). Musejí mít na paměti slova, která pronesla královna ze Sáby k Šalomounovi (2Pa 9,8): Hospodin, tvůj Bůh, tě posadil na svůj trůn, abys byl králem na místě Hospodina, svého Boha. *Obecná porada o nápravě věcí lidských II 226*

Každá věc má dva kraje

Ale bude užitečné dbát v této věci také rady filosofa Epiktéta, který praví:

Každá věc má dva kraje, jeden, za který se dá chytit, druhý, za který se chytit nedá. A lidé ve vzájemném styku chybují tím, že se obyčejně chápou toho kraje, za který se navzájem držet nemohou, to je, přihlížejí vždy k tomu, čím se od sebe liší, a na jiných si všímají chyb, které nenávidí, čímž se sobě navzájem odcizují. Je-li to pravda (a je, až příliš!), přestaňme takto chybovat! A protože všichni lidé máme kraje podobnosti a nepodobnosti, pusťme se druhého a chopme se prvního! Odložme prosím ohled na rozdílnost a chopme se shodných zřetelů! Milujme všichni na všech to, co máme všichni, obraz Boží i jiné různé stránky, podobně a štědře přidané darem Božím. *Obecná porada o nápravě věcí lidských III. 301–303*

Bolest ze ztráty blízkých

Každou bolest je třeba mírnit (aby nezpůsobila, že bychom podlehli) buď okamžitou útěchou, je-li to možné, nebo nechat uplynout nějakou dobu nebo jiným způsobem. Ztratil-li jsi něco milého, je hodno mudrce netrápit se pro ztrátu, nýbrž radovat se, že jsi to až dosud měl.

Především měj za jisté, že není zlé se pomocí těžkostí cvičit v dokonalosti...

Nejlépe je nahodilostem předcházet, blízké mírnit a tu poslední statečně snést.

Lépe je předcházet nežli se dát předejít.

Moudrý veškeré nahodilosti zvládá (Seneca, list 86).

Nepociťovat svá neštěstí není lidské, nedokázat je snášet není mužné (Seneca Polybiuvi, poslední kap.). *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 154–156*

O trpělivosti

Trpělivost je ctnost, jež nám umožňuje statečně přestát zlo, jemuž nebylo možné se vyhnout. Proto ten, kdo nesejde z přímé cesty, se otuží proti všemu.

Trpělivost doporučuje Kristus: Svou stálostí získáte své duše (Lk 21,19). Největším štěstím pro člověka je vlastnit svou duši. A o co dokonalejší je naše trpělivost, o to dokonaleji vlastníme svou duši.

Kristus nás také trpělivostí a snášenlivostí vykoupil a naše duše nám vrátil. Proto se také musejí trpělivostí uchovávat. Neboť všechno se nejlépe uchovává tak, jak se získává. *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 213–214*

Pomůcky k trpělivosti

1. Každému se může stát něco, co se člověku stává. Proč by tedy každý, kdo je člověkem, měl těžce nést, že se mu stalo něco lidského? Je to jako kdyby se chtěl rozčilovat lékař, když jeho nebo někoho jiného přepadne horečka, či kormidelník, že se zvedá nepříznivý vítr (Seneca, list 92).
2. Nemůže dojít k ničemu nesnesitelnému. Jestliže totiž je něco nesnesitelné proto, že s sebou přináší rychlý konec, pak to není nesnesitelné, poněvadž to lze v kratičkém okamžiku překonat.

Jestliže to nepřináší smrt a přitom trvá dlouho, je to snesitelné. Nic není nesnesitelné, pohlížíš-li na to z té stránky, z níž to lze uchopit a přestat, neboť každá nádoba má ucho (podle Epiktéta). Takto se dívej i na mučednictví, nikoli jako na to, co přináší bolest, nýbrž jako na bránu do nebe.

3. Všechna protivenství musíme vztahovat k Bohu. Protivenství nepřicházejí bez zásahu Boží prozřetelnosti, ať už přicházejí odkudkoli (od přátel nebo od nepřátel). Bůh ví, že je to tak třeba, aby se oslabila naše duchovní změkčilost.
4. Boží prozřetelnost to stále zařizuje tak, aby protivenství byla statečným mužům ku prospěchu, neboť pohodlí oslabuje a ochromuje ducha, zatímco protivenství povznáší a posiluje. Nenašel by se příklad velkého člověka, kterého nezformoval kříž. Je naopak nekonečně mnoho příkladů těch, které úspěch zkazil, jako například Adama, Šalomouna atd. Neodevzdávej jinému moc nad sebou. To nastane tehdy, když nebudeš schopen snášet bezpráví, a tak poskytněš zlovolníkům příležitost k tomu, aby tě utiskovali. Lépe je podle apoštolova napomenutí přemáhat zlo dobrem.
5. Utrpení je brusem ctnosti. Bez protivenství ctnost chřadne jako strom bez vláhy a bez větru. To chtěl na svém těle předvést syn Boží, a proto si zvolil život vydaný utrpením. Z toho také čerpá smysl výrok, že nešťastný je ten, koho neštěstí nepodrobila zkouškám (viz Seneca, list 95).
6. Trpělivost je známkou toho, nakolik jsme se přiblížili Boží podobě. Vždyť ten, kdo si stěžuje, prozrazuje tak, že se dosud nepodrobil Boží vůli. Kříž také odkrývá masku ctností, která bez zkoušek, pokušení a protivenství slouží k zakrývání neřestí.
7. Proto jsme byli povoláni. A Kristus napřed podstoupil utrpení, než byl oslaven. Proč bychom se my měli pokoušet o opačný postup nebo o přeskočení utrpení?
8. Jestliže nás zasáhne neštěstí, je to buď z naší viny, nebo bez ní. Je-li to opravdu náhoda, na koho se rozhněváš? Snad ne na Boha, jenž je správcem náhod? To by byl hřích. Cožpak on zařizuje věci podle naší vůle? Trpíš-li neštěstím z vlastní viny, pak vůbec není na místě pohoršení, ale spíše opatrnost do budoucnosti.
9. Jestliže ti nějaký člověk ublížil, zamysli se nad tím, zda tak učinil vědomě nebo nevědomě. Když nevědomě, není zde příčina k pohoršení, ale jde o náhodu a na tu se hněvat je šílenství. Bylo-li to vědomé, uvaž, zda byl veden představou dobra nebo zla, a můžeš-li, oprav jeho špatný názor, a on ti přestane ubližovat. Jestliže totiž uznáš, že ve skutečnosti jsi to byl ty, kdo mu zavedl příčinu, naprav sama sebe, a tak se ti i příkoří ze strany jiného člověka obrátí v dobro. Avšak v případě, že byl k tomu skutku veden nějakou zlomyslností, sotva se takové zlobě ubrániš. Přenech to Bohu, on to vyřídí sám, ty však se za toho zlého člověka modli. Je opravdu hoden slitování. Svě trpělivosti neukládej meze, je-li pravá, nechť je i všeobecná.
10. Konečně pak není spolehlivější lék na neštěstí než trpělivost. 1) Způsobuje, že je necítíme, protože kde není pozornost, tam není citlivost. 2) Vytváří návyk, který odstraňuje utrpení. Ti, kteří jsou nešťastní stále, mají zhýčkané, netrpělivé smysly. K tomu se vztahuje rčení: Ke svobodě máme nejbliže, když ochotně snášíme otroctví. Celý život je utrpení. Potřebujeme tedy trpělivost (Žd 10,36). Té se však učíme pouze trpěním.

Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 213–214

Křídla k povznesení nad stroj světa

Ale nejdůležitější pro všechny je, aby přede vším, mezi vším i za vším byla lidská mysl prosycena zbožností k získání přízně u Boha, bez jehož vůle se s člověkem nic nestane. Jestliže se toho

nedosáhne, budeme ve všech ostatních snahách pouhými veverkami zavřenými do klece svých poštilostí. A čím horlivěji se budeme zabývat vnějšími dovednostmi a denními starostmi, tím větší bude naše únava, a přesto si nikde nepomůžeme z klece světa. Zato pokorné cvičení ve zbožnosti nám dodá křídla, abychom se kdykoli hbitě povznesli mimo stroj světa a užívali věčných rozkoší s Bohem... Neboť jako různé druhy her jsou jen pro zahálčivce nebo pro ty, kteří hledají oddech, a nic nepřispívají k opravdovému uplatnění a jako není kárán ten, kdo neumí hry, ale dovede, co je potřebné pro život, zrovna tak vnější umění a vědy poskytují mysl jen příjemné odbočení, nepřinášejí však nasycení, neboť nesplňují nejhlubší touhy. A i kdyby někdo neznal vědy, ale znal Krista, i kdyby neměl moudrost pro svět, nýbrž pro Boha, je přece víc než moudrý. Tedy tuto snahu o nebeskou moudrost, zbožnost, musíme přede vším, mezi vším a za vším doporučovat všem. *Obecná porada o nápravě věcí lidských III. 29*

Citáty jsou vybrány z těchto knih Jana Amose Komenského a vztahují se vždy k obsahu jednotlivých dílů animovaného seriálu:

KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, I., II., III., Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce*, Žandov: Nakladatelství Poutníkova četba, 2010.

KOMENSKÝ, J. A. *Unum Necessarium - Jedno nezbytné*, Praha: Nakladatelství Kalich, 1999.

KOMENSKÝ, J. A. *Předehra pansofie, Objasnění pansofických pokusů*, Praha: Nakladatelství Academia, 2010

KOMENSKÝ, J. A. *Didactica*. In Dílo Jana Amose Komenského Opera omnia, sv. 11, Praha: Nakladatelství Academia, 1973

KOMENSKÝ, J. A. *Epistula ad Montanum*. In Dílo Jana Amose Komenského Opera omnia, sv. 1, Praha: Nakladatelství Academia, 1969

Odkazy u citátů z Obecné porady o nápravě lidských jsou ve formátu svazek (římskými číslicemi) a číslo stránky.

ČESKÉ STUDNY

